

SAMSUN ÇIRAKLIK EĞİTİM MERKEZİ'NE DEVAM EDEN ÇIRAKLARIN DURUMLUK-SÜREKLİ KAYGI DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Dr. Sevgi CANBAZ
Yrd. Doç., Ondokuz Mayıs Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.
Dr. Tevfik SÜNTER
Yrd. Doç., Ondokuz Mayıs Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.
Dr. Yıldız PEKŞEN
Prof., Ondokuz Mayıs Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.

Özet

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (UÇÖ) yaptığı araştırmalarda, tüm dünyada çalışan çocuk sayısının 200 milyon dolaylarında olduğu ve bu çocukların %98.0'inin gelişmekte olan ülkelerde bulunduğu bildirilmiştir. Bu çalışmada, Samsun İli Çıraklık Eğitim Merkezi'ne devam eden çalışan çocukların sosyodemografik özellikleri, çalışma yaşamına ilişkin bilgileri ve "durumluk-sürekli kaygı düzeyleri" belirlenerek, aralarındaki ilişkilerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

13.12.2000-09.01.2001 tarihleri arasında yapılan kesitsel tipteki bu çalışmaya, 1.001 çırak alınmıştır. Çırakların durumluk(DKP) ve sürekli kaygı puan(SKP) ortalaması sırasıyla 40.0 ± 9.7 ve 44.7 ± 9.7 puan olarak saptanmış olup, DKP ile SKP arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p < 0.001$, $r = 0.52$). Çalışmada cinsiyetin kız olmasının, çalışma koşullarındaki olumsuzlukların, sigara ve alkol kullanma durumunun DKP ve SKP'ını düzeyini artırdığı bulunmuştur.

Elde edilen veriler; çalışan çocukların çalışma nedenleri, sorunları ve çözüm yollarının çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Bu nedenle sektörler arası işbirliği gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çırak, Sosyodemografik Özellikler, Çalışma Koşulları, Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri.

Abstract

According to the studies of International Labor Organization, the number of children to work is about 200 million all of the world and 98 % of them are living in developing countries. In this study we aimed to determine the socio-demographic features, work conditions and State-Trait An-

xiety levels and whether there's an association between these parameters of children attended to Apprenticeship Training Center in Samsun city center.

A cross-sectional study was conducted between 13.12.2000 and 09.01.2001 and 1.001 apprentices participated to the study. Mean state-trait anxiety scores of apprentices were 40.0 ± 9.7 and 44.7 ± 9.7 points, respectively and there was a statistically significant relation between these scores ($p < 0.05$, $r = 0.52$). It was found that, female sex, inappropriate working conditions and smoking and drinking habits increase the state-trait anxiety scores.

Obtained data showed that working reasons, problems and the way of the solution of the children to work were multidimensional. That's why, cooperation must be necessary between sectors.

Key Words: Apprentice, Socio-demographic Characteristics, Work Conditions, State-Trait Anxiety Inventory.

Giriş

Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ)'nün 138 sayılı sözleşmesine göre, "15-24 yaşları arasında çalışanlara genç işçi; 15 yaşın altında yaşamını kazanmak, aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışma yaşamına erken yaşta atılan çocuklara çalışan çocuk ya da çocuk işçi" denilmektedir (1,3). UÇÖ'nün yaptığı araştırmalarda, tüm dünyada çalışan çocuk sayısının 200 milyon dolaylarında olduğu ve bu çocukların %98.0'inin gelişmekte olan ülkelerde bulunduğu bildirilmiştir (4,5). 1985 ve 1995 yıllarında yapılan iki araştırmaya göre, çalışan çocukların oranı ülkemizde %21.0 ve %24.0'tür (6).

Gelişmekte olan ülkelerde çalışan çocuk olgusu; bu ülkelerin yaşadığı hızlı nüfus artışı, aşırı düzensiz kentleşme ve gelir dağılımı sorunlarından kaynaklanmaktadır(7). Nedenleri ne olursa olsun çocukların erken yaşta çalıştırılmaları; çocukların çocukluklarını yaşayamamalarına, eğitimden uzaklaşmalarına, fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır(7,9).

Çocuklarda kaygı belirtilerine sık rastlanması, bu konunun anlaşılması ve ölçülmesinin gerekliliğini gündeme getirmiştir. Çocuklarda normal gelişimsel bir durum olan kaygı, şiddetli ya da yaygın olduğunda istenmeyen psikolojik sıkıntılara yol açarak, uyum bozucu hale gelmektedir(10). Ülkenin geleceği olan çocuklar ve ergenlerdeki yüksek kaygı, başarıyı olumsuz etkilemesi ve ileride büyük sorunlara yol açması gibi nedenlerle üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur(11).

Bu çalışmada; Samsun İli Çıracılık Eğitim Merkezi(ÇEM)'nde okuyan ve çalışan çocukların "durumluk-sürekli kaygı düzeyleri" belirlenerek, bunların sosyodemografik özellikler ve çalışma yaşamına ilişkin bilgiler ile ilişkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Gereç Yöntem

Kesitsel tipteki bu araştırmanın evrenini, 2000-2001 öğretim yılında Samsun İli ÇEM'nde hafta-

nın bir günü öğrenim gören ve diğer günlerde de bir işyerinde çalışan "aday çırak" ve "çırak" çocukları oluşturmaktadır. 13.12.2000-09.01.2001 tarihleri arasında yapılan bu araştırmanın örneklem grubuna, 1.231 çocuğun tamamı alınmış ancak okula devamsızlık nedeniyle ancak 1.015(%82.5)'ine ulaşılabilmektedir. Bu çocuklardan 14(%1.1)'ünün anket formunda, "Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri"ndeki bilgilerde eksiklik olduğundan, çalışma dışı bırakılmış ve sonuçta ulaşılan sayı 1.001(%81.3) olmuştur. Araştırma kapsamına alınan çocuklara sosyodemografik özellikleri, sosyoekonomik düzeyi, çalışma yaşamı özellikleri, alışkanlıklara ilişkin soruları ve "Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri"ni içeren anket formu gözlem altında uygulanmıştır. Çıracıların gelir düzeyi 16 yaş altı ve üstü için, Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından 30.12.1999 tarih ve 1999/1 nolu karar ile belirlenen değerler baz alınarak sınıflandırılmıştır(12). Çalışmada çocukların kaygı düzeyini saptamak için "Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri" kullanılmıştır (13).

Veriler değerlendirilirken "Kolmogorov Smirnov Testi" ile normal dağılıma uygunluğu araştırılmış ve tüm verilerin normal dağılıma uyduğu tespit edilmiştir. İstatistiksel karşılaştırmalar "Student-Testi, Varyans Analizi (post hoc olarak Tukey testi)" ile yapılmış, "Pearson Korelasyon Analizi"

Tablo-1: Çıracıların bazı sosyodemografik özelliklerine göre DKP ve SKP ortalamaları

	DKP		SKP	
	Ortalama±SS	p	Ortalama±SS	p
Cinsiyet				
Kadın (n= 127)	40.6± 9.4	>0.05	48.3± 7.4	t=6.1, <0.001
Erkek (n=874)	39.9 ± 8.9		44.2±7.2	
Doğum Yeri				
Samsun (n=869)	40.1±8.9	>0.05	44.7±7.3	>0.05
Samsun dışı(n= 132)	39.4±9.6		44.7±7.3	
Eğitim Durumu				
İlkokul mezunu (n=533)	40.1 ±8.8	>0.05	45.1±7.1	>0.05
Ortaokul terk (n= 184)	39.8 ±8.8		44.1±7.6	
Ortaokul mezunu (n= 177)	40.4 ±8.7		44.5±7.6	
Lise terk (n= 107)	39.1 ±10.3		43.9±7.7	
Aile Yapısı				
Çekirdek (n=811)	39.9± 9.0	>0.05	44.0±7.4	>0.05
Geniş (n= 190)	40.4±8.6		44.3±7.4	
Aile Tipi				
Sürekli (n=924)	39.9±9.0	>0.05	44.6±7.3	>0.05
Parçalanmış (n=77)	41.2±8.0		45.8±8.3	

uygulanmıştır. İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyi “0.05” olarak alınmış, ortalamalar “aritmetik ortalama, standart sapma” ile gösterilmiştir.

Bulgular

Çırakların bazı sosyodemografik özelliklerine göre DKP ve SKP ortalamaları Tablo-1’de verilmiştir.

Çalışmada çırakların 22(%2.2)’sinin durumluk ve 14(%1.4)’ünün sürekli kaygı düzeyleri grubun normal sınırlarını aştığı tespit edilmiştir. Durumluk(DKP) ve Sürekli Kaygı Puanı(SKP) ortalaması sırasıyla 40.0 ±9.7 ve 44.7±9.7 puan olup, DKP ile SKP arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur (p<0.001, r=0.52).

Çırakların bazı sosyoekonomik özelliklerine göre DKP ve SKP ortalamaları Tablo-2’de verilmiştir.

Çıraklar çalıştıkları yer durumuna göre değerlendirildiğinde SKP açısından(F=3.2, p<0.05), yaptıkları işi sevme durumuna göre değerlendirildiğinde ise DKP ve SKP açısından (t=5.8, p<0.001; t=4.9, p<0.001) istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Çırakların bazı çalışma yaşamı özelliklerine göre DKP ve SKP ortalamaları Tablo-3’de verilmiştir.

Çırakların bazı çalışma koşullarından kaynaklanan bazı özelliklerine göre DKP ve SKP ortalamaları Tablo-4’de verilmiştir.

Çırakların bazı alışkanlıklarına ve ÇEM ile ilgili görüşlerine göre DKP ve SKP ortalamaları Tablo-5’de verilmiştir.

Çırakların yaş ortalamasının 16.9±1.5 yıl, Samsun İli’nde yaşadıkları ortalama sürenin ise 15.7±3.8 yıl olduğu bulunmuştur. Ortalama kişi sayısı çekirdek aile ve geniş ailelerde sırasıyla 5.3±1.3 kişi ve 7.4±2.1 kişi olarak bulunmuştur. Çırakların anne ve babalarının yaş ortalamaları sırasıyla 40.3 ±5.3 ve 44.2 ± 6.1 yıldır. Kendileri de dahil edildiğinde çırakların ortalama 4.0±1.5 kardeş oldukları ve ailenin ortalama 2.6±1.6’ncı çocuğu oldukları; ailelerinde kendilerinden başka çalışan kişi ve çalışan kardeş ortalamasının ise sırasıyla 1.8±1.1 ve 1.7±0.9 kişi olduğu bulunmuştur. Çırakların çalışmaya başlama yaşı ve toplam çalışma süresi ortalaması sırasıyla 13.3±1.6 ve 3.7±1.9 yıldır. Çalışmada çıraklar okula geldikleri gün hariç olmak üzere haftada ortalama 5.7±0.6 gün, günde de 11.0±1.9 saat çalıştıklarını ve günde ortalama 49.5±26.3 dakika dinlenme fırsatlarının olduğunu belirtmişlerdir. Tablo-6’da çırakların bazı özelliklerinin DKP ve SKP ile ilişkisi verilmiştir.

Tartışma

Çalışmada çırakların DKP ile SKP arasında istatistiksel olarak anlamlı, iyi derecede ilişki olduğu bulunmuştur. Kaynaklarda çocukların durumluk

Tablo-2: Çırakların bazı sosyoekonomik özelliklerine göre DKP ve SKP ortalamaları

	DKP		SKP	
	Ortalama±SS	p	Ortalama± SS	p
Alınan Ücret				
Asgari ücretten daha düşük(n=626)	41.2±8.4 ¹	F= 3.5, <0.05	44.5±7.1 ²	F=21.6, <0.001
Asgari ücretten daha yüksek(n=239)	39.7±7.6 ¹		40.9±7.9 ^{2,3}	
Ücret almıyor(n=136)	41.6±7.0		44.4±7.4 ³	
Kazanılan Paranın				
Bir kısmını ailesine verip, geriye kalanını harcıyor (n=500)	42.1±7.9 ¹	F=3.6, <0.05	44.9±7.9 ⁴	F=4.4, <0.05
Tamamını kendisi harcıyor (n=260)	40.6±8.1		43.0±7.6 ¹	
Tamamını ailesine veriyor(n=241)	40.5±8.1 ¹		43.4±7.2 ^{1,4}	
Kendine veya Ailesine Ait Arabası				
Olanlar (n=303)	39.9±8.9	>0.05	43.6±7.6	>0.05
Olmayanlar (n=698)	40.2±8.9		43.7±7.4	
Oturdukları Ev				
Kendi mülkü (n=723)	40.8±8.2	>0.05	43.2±7.5	t=3.0, <0.01
Kira (n=278)	41.4±7.8		44.8±7.5	
Evin Türü				
Apartman dairesi (n=385)	40.5±7.8	>0.05	43.5±7.6	>0.05
Müstakil (n=474)	41.2± 8.3		43.8±7.5	
Gecekondu (n= 142)	41.1±8.0		43.6±7.3	
Gelir Getiren Mülkü				
Olan (n=155)	39.5±8.3	>0.05	43.9±6.9	>0.05
Olmayan (n=846)	40.1±9.1		44.9±7.4	

¹p<0.05, ²p<0.001, ³p<0.001, ⁴p<0.05

Tablo-3: Çırakların bazı çalışma yaşamı özelliklerine göre DKP ve SKP ortalamaları

	DKP		SKP	
	Ortalama±SS	p	Ortalama± SS	p
Çalıştığı İşi Bulan				
Kendisi (n= 371)	39.8± 8.6	>0.05	44.8±7.4	>0.05
Başkaları (n=630)	40.4±9.4		44.6±7.3	
Çalışılan Yer				
Hep aynı işyeri (n=573)	39.7±9.0	>0.05	44.3±7.51	F=3.2, <0.05
Aynı iş kolu fakat farklı işyeri (n=285)	40.5±8.9		45.6±6.91	
Farklı iş kolu (n=143)	40.2±8.8		44.6±7.7	
Yaptığı İşi				
Sevenler (n=885)	39.4± 8.7	t=5.8, <0.001	44.3±7.3	t=4.9, <0.001
Sevmeyenler (n=116)	44.4±9.2		47.8±7.2	

Tablo-4: Çırakların çalışma koşullarından kaynaklanan bazı özelliklerine göre DKP ve SKP ortalamaları

	DKP		SKP	
	Ortalama±SS	p	Ortalama± SS	p
Fazla Mesai				
Arasına yapanlar (n=630)	39.9±8.8 ¹	F=3.5, >0.05	44.7± 7.2	<0.05
Sürekli yapanlar (n=89)	42.3± 8.8 ^{1,2}		45.6 ± 7.4	
Yapmayanlar (n=282)	39.5±9.2 ²		44.6 ±7.7	
Ek Ücret				
Alanlar (n=173)	38.6±9.5	t=2.3, <0.05	42.7± 7.9	t=4.0, <0.001
Almayanlar (n=828)	40.3±8.9		45.1±7.2	
Yıllık İzin				
Yıllık izin alanlar (n=198)	38.3± 9.0	t= 3.4, <0.01	43.4± 7.3	t=3.0, <0.01
Yıllık izin alamayanlar(n=726)	40.6±8.8		45.1 ± 7.3	
Hastalık İzni				
Alanlar(n=120)	39.4 ± 8.8	t=6.2, <0.001	44.3± 7.3	t=4.2, <0.001
Almayanlar (n=881)	44.6± 8.8		47.3± 7.4	
İşe Giriş Muayenesi				
Yapılanlar (n=177)	38.4±9.2	t=2.6, <0.05	43.0±7.4	t=3.4, <0.01
Yapılmayanlar (n=824)	40.3 ±8.8		45.1 ± 7.3	
Çıraklık Sözleşmesi				
Olanlar (n=910)	39.9±8.9	>0.05	44.7 ± 7.3	>0.05
Olmayanlar (n=91)	40.8± 9.7		45.0 ± 7.6	

¹p<0.05, ²p<0.01

ve sürekli kaygı düzeyini araştıran pek çok çalışma olmasına rağmen, çalışan çocuklarla ilgili çalışmaya ulaşamamıştır.

Ruh sağlığı "bireyin kendisiyle, çevresindeki kişilerle ve toplumla barış içinde olması, sürekli denge, düzen ve uyum sağlayabilmek için gerekli çabayı sürdürebilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Koruyucu ruh sağlığı ise, "toplumdaki risk gruplarını tanımayı, yardıma gereksinmesi olanların saptanmasını ve bu bireylere gereken yardımın götürülmesini" amaçlamaktadır. Günümüzde ruhsal bozukluklar yüksek prevalansı, yüksek kronikleşme eğilimleri ve tedavi güçlükleri ile önemli bir toplum sağlığı sorunu durumundadır(3). Farklı kültürlerde, farklı ergen grupları ile yapılan çalışmalar, ergenlerin çok çeşitli ruhsal rahatsızlıklar için risk taşıdığı

ğini ve en sık görülen sorunun kaygı olduğunu göstermektedir(15,17). Türkiye Ruh Sağlığı Profili Araştırması'nda, "4-18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği" kullanılarak elde edilen sonuçlara göre; 4-18 yaş grubu çocuk ve ergenlerde kaygı/depresyon sıklığı %2.6 olarak bulunmuştur(15). Ruh sağlığı yönünden ergenlik dönemindekiler ve çalışan gençler risk gruplarındandır. Gelişim dönemleri içinde önemli bir yer tutan ergenlik dönemi, gencin toplumda alacağı yerini oluşturduğu bir evredir. Genç kimlik edinme çabalarını yaşadığı bu dönemde, fizyolojik gelişimine de ayak uydurmaya çalışmaktadır. Diğer yandan çocuk yaşlarda çalışmaya başlanması, ergenlik döneminde çalışma yaşamının içinde bulunulması, çalışma ko-

Tablo-5: Çırağların bazı alışkanlıklarına ve ÇEM ile ilgili görüşlerine göre DKP ve SKP ortalamaları

	DKP		SKP	
	Ortalama±SS	p	Ortalama± SS	p
Sigara				
Kullanan (n=329)	44.2 ± 7.01	F=10.1, <0.05	45.5±8.02	<0.001
Kullanıp, bırakan (n=38)	40.9 ± 8.1		45.8± 6.1	
Hiç kullanmayan (n=634)	41.7± 9.81		39.0 ±8.42	
Alkol				
Kullanan (n=100)	44.2± 9.11	F=12.8, >0.05	45.9± 7.4	<0.001
Kullanıp, bırakan (n=15)	40.6 ± 8.1		46.1±8.1	
Hiç kullanmayan (n=886)	39.5 ± 8.81		44.5±7.3	
ÇEM'de Eğitim Verilmesini				
Yararlı bulanlar (n=910)	39.9 ± 8.9	>0.05	44.7 ± 7.3	>0.05
Yararlı bulmayanlar (n=91)	40.8 ± 9.7		44.9 ± 7.6	
ÇEM'de Öğrendiklerini				
İşyerinde uygulayabilenler (n=707)	39.1 ± 8.7	t=4.9, <0.001	43.9± 7.3	t=4.8, <0.001
İşyerinde uygulayamayanlar(n=294)	42.1 ± 9.1		46.4 ± 7.2	

¹p<0.001, ²p<0.05

Tablo-6: Çırağların bazı özelliklerinin DKP ve SKP ile ilişki durumu

	DKP	SKP
Sosyodemografik Özellikler		
Yaş	r = 0.06, <0.05	>0.05
Samsun'da yaşama yılı	>0.05	>0.05
Ailedeki birey sayısı	>0.05	>0.05
Anne yaşı	>0.05	>0.05
Baba yaşı	>0.05	>0.05
Kardeş sayısı	>0.05	>0.05
Kaçıncı çocuk olduğu	r = -0.70, <0.05	r = -0.15, <0.001
Sosyoekonomik Özellikler		
Çalışan kardeş sayısı	>0.05	>0.05
Çalışan kişi sayısı	>0.05	>0.05
Çalışma Yaşamı Özellikleri		
Çalışmaya başlama yaşı	>0.05	>0.05
Toplam çalışma süresi	r = 0.09, <0.001	>0.05
Çalışma Koşullarından Kaynaklanan Riskler		
Haftalık iş süresi	r = 0.06, <0.05	>0.05
Günlük iş süresi	r = 0.06, <0.05	>0.05
Ara dinlenme süresi	r = 0.09, <0.001	>0.05

şulları, bireylerin gelişim süreci üzerinde etkili olmakta ve ruhsal durumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Tüm bu durumlar, bedensel ve ruhsal sağlığı tehdit eden risklere çalışan ergenlerin, çalışmayanlardan daha fazla maruz kalmalarına neden olmaktadır(7,16,17).

Çırağların %2.2'sinin durumluk ve %1.4'ünün sürekli kaygı düzeylerinin, grubun normal sınırlarını aştığı bulunmuştur. Bu durumun daha detaylı araştırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Kaygı ciddiyeti ya da süresi açısından çocuğun işlevselliğini olumsuz yönde etkilerse, dikkati çek-

mekte ve müdahale edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde çocuk, kaygı belirtilerini yetişkinliğe taşımaktadır(10,15). Reddedici ve küçük düşürücü tutumlar çocukta kaygı ve güvensizlik duyguları geliştirmektedir. İş ortamından ve çalışma koşullarından kaynaklanan riskler de bireyde kaygı kaynağı olabilmektedir(18). Diğer yandan, ölçülü ve dengeli bir kaygı durumu, yaşamda başarı ve uyum için olumlu katkı sağlamaktadır(11).

Çalışan kızların hem DKP hem de SKP'larının, çalışan erkeklerin kaygı puanlarına göre yüksek olduğu, ancak sadece SKP'nda farkın istatistiksel o-

larak anlamlı olduğu bulunmuştur. Çocukların kaygı düzeyi ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda kaygı düzeyi kızlarda erkeklere göre istatistiksel olarak anlamlı yüksek olarak bulunurken (14,19,20), bazılarında fark bulunmamıştır (15,21). Kaygı ve strese verilen tepkilerde cinsiyet açısından farklılıklar olduğu; kızlarda kaygıya daha sık rastlandığı, stres ve kaygı durumlarında erkek çocukların daha saldırgan olduğu, kız çocukların stres karşısında daha çok kaygı ve çökkünlük gösterme eğilimleri olduğu tespit edilmiştir (22). Ergenlik döneminde kaygı bozukluğuna kızlarda erkeklere göre 2 kat daha fazla rastlanmaktadır (15). Kızlarda kaygı düzeyinin daha yüksek bulunması; kadınların bu bozukluğa yatkınlıklarının yanı sıra, toplumumuzda kadınların daha fazla sorumluluk ve yük almalarının, erkeklerin kadınlara göre daha fazla tolerans görmesinin, aile yapısında erkeğe çocukluktan itibaren öncelik verilmesinin etkisi olduğu düşünülmektedir (10,19).

Çalışmada kardeş sayısı ile DKP ve SKP arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olmadığı; doğum sırası ile DKP arasında negatif iyi derecede ve SKP arasında negatif çok zayıf ilişki olduğu bulunmuştur. Çocuğun doğum sırası kişilik gelişiminde önemli bir etmendir. İlk çocuk belirli bir süre için ailenin ilgi odağı olmakta ve yeni doğan kardeşlerle bu ilgiyi paylaşmak durumunda kalmaktadır. Ayrıca ekonomik yetersizlikler, anne ya da babanın ölümü durumunda anababanın görevlerinden bir kısmını da üstlenmesi genellikle ilk çocukta beklenmektedir. Bunlar bir yandan bireyin küçük yaşta olgunlaşmasına, diğer yandan da kaygı düzeyinde artmaya neden olabilmektedir (15).

Çalışmada gelir düzeyi kaygıyı artırıcı bir faktör olarak bulunmuştur. Ekonomik sıkıntılar ailenin huzurunu bozan bir etkidir. Sürekli ekonomik sıkıntı içinde olma ve üstelik küçük yaşlardan itibaren de bizzat çalışma yaşamının içinde bulunma, çocuğun öteki arkadaşlarıyla kendisini karşılaştırmasına ve kimi şeyleri elde edememesinden dolayı eziklik duymasına neden olmaktadır. Ayrıca ailedeki gelecek korkusunun çocuğa da yansımaları düşünülürse, parasal sorunların çocuğun kişiliğinin gelişiminde ve kaygı oluşumunda önemli bir etken olduğu açıkça görülmektedir (15).

Çalışmada çalıştığı işi kendisi bulanların DKP ve SKP, yaptığı iş başkası tarafından bulunanlara

göre düşük olmasına rağmen, istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamış; çalışılan yer açısından hep aynı işyerinde çalışanlarla, aynı iş kolu fakat farklı işyerinde çalışanların SKP arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Ülkemizde çocuğun işe başlaması ve çalışacağı işe karar verilmesi aşamasındaki temel kararları genellikle aileler vermektedir. Oysa bu dönem kişinin bundan sonraki yaşamındaki zihinsel gelişimini, duygusal ve sosyal davranış modelini, hatta kişiliğinin şekillenmesini sağlayacak ve gününün büyük bölümünü geçireceği bir devrenin başlangıcıdır (23,24). Yaşamın bu önemli dönemi hakkında kendi kararını alamayan bireylerde, bu durumun kaygı düzeyini artırabileceği düşünülmektedir.

Yaptığı işi seven çırakların DKP ve SKP, yaptığı işi sevmeyenlerden istatistiksel olarak anlamlı düşük bulunmuştur. Çalışanların yaptıkları işten memnun olmamaları ve yaptıkları işi sıkıcı bulmaları kaygıyı artıran faktörlerdendir (25).

Çalışma koşullarından kaynaklanan riskler incelendiğinde elde edilen bu sonuçlar; fazla mesai yapılmasının ve bunun karşılığında da ek ücret alınmamasının kaygı üzerinde etkili olduğunu düşündürmektedir. Bu durum çocuk istismarının bir şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa İş Kanunu'nun 35. maddesine göre, fazla mesaiye katanlara ek ücret verilmesi gerekmektedir (26).

DKP ve SKP'nın her ikisinde de sırasıyla yıllık izin alanlar ve alamayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yıllık ücretli izin tüm çalışanların hakkı olup, bu dönemde çalışanların dinlenmesi esastır. İş Kanunu'nun 49. maddesine göre, işveren çalışanlara ücretli izin vermekle yükümlüdür (26).

Çalışmada sigara ve alkol kullananlarda, kullanmayanlara göre kaygı puanlarının daha yüksek olduğu ve bunun da istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Sigara ve alkol kullananların genellikle özgüvenleri zayıf ve kaygılı kişiler oldukları, yaşamın zorluklarına karşı bu maddeleri kullanarak destek aradıkları bildirilmektedir (27). Kaygı yaratan durumlarda sigara ve alkol kullanmanın psikolojik olarak rahatlama sağlayarak, bireyin o anlık kaygı düzeyini azaltacağı bildirilmektedir (14). Bu nedenle sigaraya başlama çağında olan ergenlerde kaygının sigaraya başlamada bir risk faktörü olabileceği düşünülmektedir.

ÇEM'de öğrendiklerini işyerinde uygulayabilenlerin uygulayamayanlara göre DKP ve SKP istatistiksel olarak anlamlı daha düşük olduğu saptanmıştır. Elde edilen verilerle ÇEM'de öğrendiklerini işyerinde uygulayan çırakların kendilerine olan güvenlerinin arttığı ve bu durumun da daha olumlu çalışma ortamı yaratarak kaygı düzeyini düşürdüğü kanısına varılmıştır.

Öneriler

Kısa vadede çocukların çalışması önlenemeyeceğinden çözümler; devletin, işverenlerin, kitle örgütleri ve meslek kuruluşlarının, ailelerin ve çocukların işbirliği içerisinde bütüncül olarak ele alınmalıdır. Bu amaçla uzun vadede:

- Çalışan çocukların korunmasını amaçlayan yasalar düzenlenirken; çocuk işçilere yönelik uluslararası standartlar dikkate alınarak, ülkemizin gereksinimine uygun düzenlemeler yapılmalıdır.
- Türkiye'de çalışan çocukların büyük kısmı küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalıştığından, ülkemizde çalışan çocuklara ilişkin geliştirilecek politikalarda, hedef olarak bu işletmeler alınmalıdır.
- Çalışma yaşamındaki çocukların sorunlarını çözmek, çalışma yaşamının gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeye yönelik tedbirler yaşama geçirilmelidir.

Kaynaklar

1. Fırat M., Çalışma Yaşamında Risk Grupları, Akbulut T(Ed), "İşyeri Hekimliği Ders Notları"dan, 1. Baskı, Ankara, Türk Tabipleri Birliği, 1996: 235-240.
2. Karabulut Ö., Türkiye'de Çalışan Çocuklar, İstanbul, Friedrich Ebert Vakfı, 1996; 6-55.
3. Karabulut Ö., Genç İşçilerin Sorunları ve Çözüm Yolları, Ankara, Türk-İş Eğitim Yayınları No:19, 1999; 9-64.
4. ILO., IPEC Program Belgesi, Ankara, ILO, 1998.
5. UNICEF: Exploitation of Working Children Including Street Children; Children in Especially Difficult Situations, Urbansection, UNICEF, 1986.
6. Kartal C., Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları-Küçük İşletmelerde Çalışan Çocukların Sorunlarına Genel Bakış, "TİSK Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları"ndan, Ankara, TİSK, 1997; 91-96.
7. Bulut I., Psiko-Sosyal Gelişim, Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları, Ankara, TİSK,1997; 44-74.
8. Fişek G.A., Çalışma Yaşamı ve Çocuk, 2. Ulusal İşçi Sağlığı Kongresi, Ankara, 1988; 253-264.
9. Karabulut Ö., Çocuk İşçiliğine Karşı Sendikalar Mücadele:Türk-İş Modeli, Ankara, Türk-İş Eğitim Yayınları, No:224, 1998; 9-119.

10. Özusta H.Ş., Çocuklar İçin Durumlu-Sürekli Kaygı Envanteri Uyarılama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Türk Psikoloji Dergisi, 1995; 10(34): 32-44.
11. Doğan O., Yaygın Anksiyete Bozukluğunun Epidemiyolojisi, Doğan O(Ed), "Ruhsal Bozuklukların Epidemiyolojisi" den, 1. Baskı, Sivas, Dilek Matbaası, 1995; 41-45.
12. Resmi Gazete, Asgari Ücret Tespit Komisyonu Kararları, 31 Aralık 1999.
13. Öner N., Le Compte A., Süreksiz Durumluk/Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı, 1. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1983; 1-26.
14. Yorulmaz F., Edirne Merkezindeki Orta Dereceli Okul Öğrencilerinde Kaygı Düzeyleri ve Bazı Sosyoekonomik Determinantlar (Uzmanlık Tezi), Edirne, 1991.
15. Molla S., Edirne Merkezindeki İlkokul Öğrencilerinde Kaygı Düzeyleri ve Sosyodemografik Özelliklerinin İlişkisi (Uzmanlık Tezi), Edirne, 1999.
16. Hocaoglu Ç., Trabzon Çıraklık Eğitim Merkezi Öğrencileri İle Bir Grup Orta Öğretim Öğrencisinin Ruhsal Durumlarının Karşılaştırılması(Uzmanlık Tezi), Trabzon, 1998.
17. Yıldız A.N., Çocuğun Değeri ve Çocuk Çalıştırılması, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı Dergisi, 1995; 5(1): 21-25.
18. Ök M., 13-15 Yaş Grubu Ortaöğretim Öğrencilerinde Kaygı Düzeyi (Okul Rehberlik Servisine Başvuran ve Başvurmayanlarda Kaygı), Uzmanlık Tezi, İzmir, 1990.
19. Baykan Ö., Lise Öğrencilerinin Mesleki Yönelim ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki(Uzmanlık Tezi), Kocaeli, 1998.
20. Hatunoğlu A., Ailenin Sosyoekonomik ve Kültürel Düzeyinin Çocuğun Kaygı Düzeyine Etkisi(Uzmanlık Tezi), Erzurum, 1997.
21. Akış N., İrgil E., Pala K. ve ark. Gemlik Çıraklık Eğitim Merkezi'nde Okuyan Çırakların Çalışma Koşulları ve Sosyal Sorunları, Ulusal İş Sağlığı ve İşyeri Hekimliği Günleri Bildiri Kitabı, 27-29 Nisan 2001, Bursa, 54-61.
22. Baltaş A., Baltaş Z., Stres ve Başa Çıkma Yolları, 18. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1998;47.
23. Bulutay T., Türkiye'de Çalışan Çocuklar, Ankara, TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü-Uluslararası Çalışma Örgütü, 1995; 1-25.
24. Saran N., Akkayan T., Çalışan Gençliğin İşbaşında Eğitimi, Çıraklık, Kalfalık, Mesleğe Yönelme Sorunları, Ankara, MEB,1988.
25. Boyacı S., Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleğe Yönelik Beklenti ve Kaygı Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma(Uzmanlık Tezi), İzmir, 1990.
26. Resmi Gazete, İş Kanunu, 01 Eylül 1971.
27. Kulaksızoğlu A., Ergenlik Psikolojisi, 3. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000; 206-224.●

*Bu çalışma "Samsun Çıraklık Eğitim Merkezi'ne Devam Eden Çırakların Sosyodemografik ve Çalışma Yaşamı Özelliklerinin ve Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi" isimli tez çalışmasının ikinci kısmıdır.

Çalışmanın birinci bölümü "Samsun Çıraklık Eğitim Merkezi'ne Devam Eden Çırakların Sosyodemografik ve Çalışma Yaşamı Özelliklerinin Değerlendirilmesi" başlığı altında Ocak-Şubat-Mart 2003 yılında MSG Dergisi 13. sayısında yayımlanmıştır.